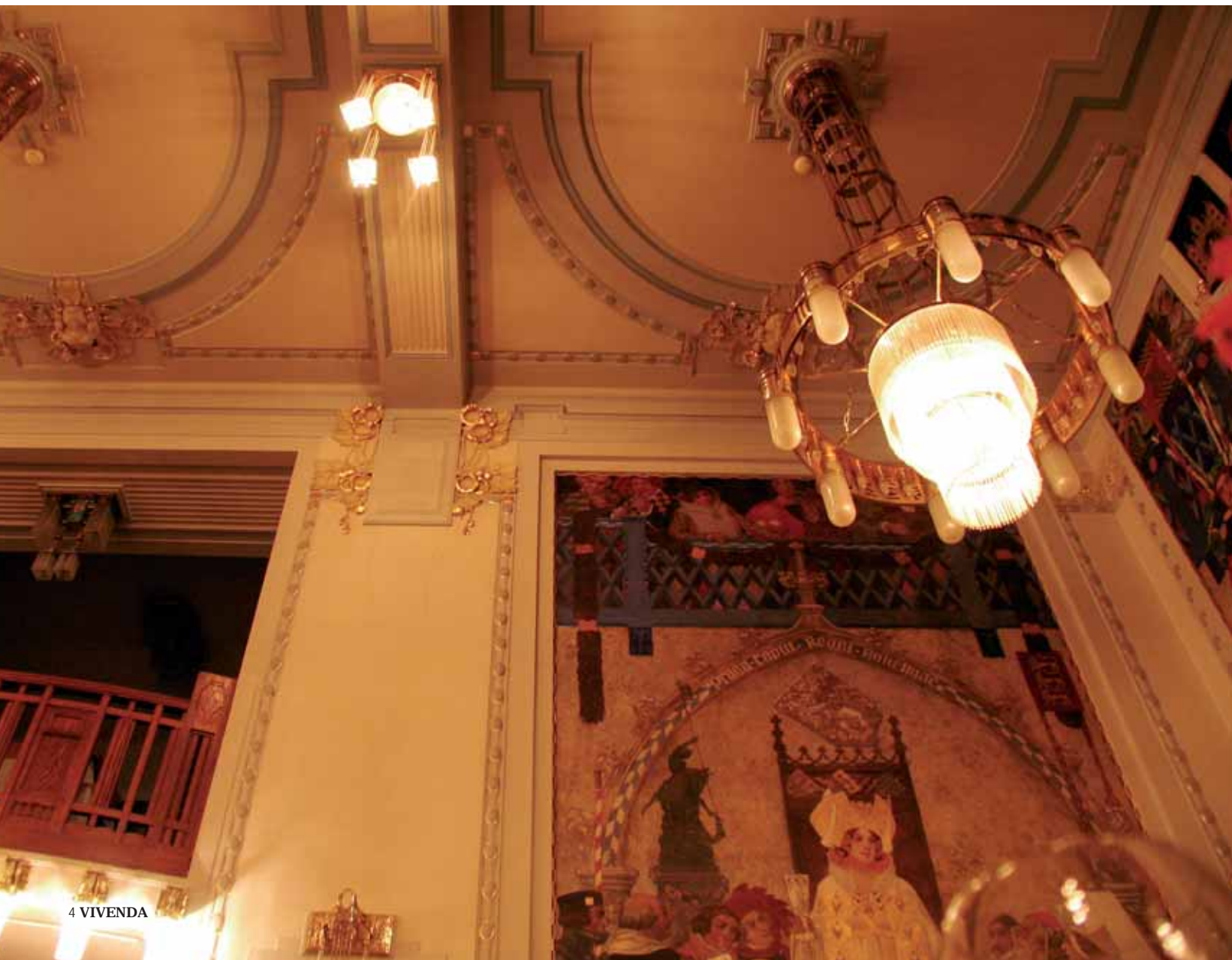

Praag

Jugendstilhoofdstad van Europa

De architectuur is in de loop der eeuwen aan diverse stromingen onderhevig geweest. Van het classicisme van Palladio tot de postmodernisten en de historiserende bouw van anno nu, is een lange weg afgelegd van nieuwe ideeën, inzichten en smaakveranderingen. Een zeer korte en heftige periode is de Jugendstil of Art Nouveau. De stroming was hooguit twintig jaar in zwang, maar betekende een grote ommekeer in de architectonische en kunstwereld. Met de wederopstanding van Oost-Europese steden als Praag en Boedapest, steden waar de Jugendstil een hoogtepunt bereikte, wordt ook deze stroming opnieuw beoordeeld en hergewaardeerd. *Vivenda* trok naar de Tsjechische hoofdstad Praag en bewonderde daar de mooiste voorbeelden van deze vernieuwende kunstbeweging, die de wereld wat mooier en lieflijker wilde maken.

A

Aan het einde van de 19e eeuw was het droevig gesteld met het niveau van de architectuur. Het eclectisme het zijn langste tijd gehad en in heel Europa grepen architecten terug naar oude stromingen, waardoor de tijd werd gekenmerkt door allerlei neostijlen zoals de neogotiek, het neoclassicisme en de neorenaissance. Interieurs werden dik aangezet, met zware, donkere, vaak rode stoffen, veel donker hout en vergulde accessoires. De middenstand imiteerde met goedkope materialen graag originele pronkstukken van de Europese adel en koningshuizen uit het verleden. Dit was de tijd waarin de kitsch werd uitgevonden. Tegelijkertijd was er in Frankrijk in de schilderkunst en de muziek een beweging opgestaan, die op zeer veel weerstand stuitte van het algemene publiek en de gevestigde orde: het impressionisme. Velen hadden moeite met de vervagende lijnen van grootheden als Monet, Manet en Cézanne en ook de muzikale creaties van Debussy en Saint-Saens konden niet door iedereen worden gewaardeerd.

AMBACHTELIJK

Als reactie op het impressionisme en alle neostijlen ontstond in Engeland de zogenaamde *Arts and Crafts*-beweging, met als belangrijkste

voorvechters Morris en Ruskin. De stroming herijkte het oude ambachtswerk, ging uit van het gebruik van eerlijke materialen en ouderwets handwerk. Ook in Nederland vond deze nieuwe manier van werken veel navolging bij onder anderen Berlage en de Amsterdamse School. De filosofie achter de Arts and Crafts-beweging was dat ook de minder gefortuneerde mens zich objecten moest kunnen veroorloven. Een intentie die echter nooit echt werkelijkheid werd, omdat de vervaardiging van deze producten zo arbeidsintensief was, dat Arts and Crafts-voorwerpen nooit goedkoop werden. Hoewel de beweging in heel Europa veel bewondering oogstte, drong deze stroming uiteindelijk niet tot het hele continent door. Wel werd duidelijk dat Europa met smart wachtte op een nieuwe stroming die definitief zou afrekenen met alle neostijlen.

INTERESSE VOOR DE NATUUR

En zo werd de *Jugendstil* geboren; een stroming die een rechtstreekse reactie was op het impressionisme, die in tegenstelling tot laatstgenoemde zeer figuratief was en die al snel heel het Europese continent in zijn ban had. Het was een beweging die perfect aansloot voor de

hernieuwde interesse voor de natuur gedurende het fin de siècle. Het was een totaal nieuwe stijl, vandaar ook de naam *Jugendstil*, vernoemd naar een kunstblad dat in Duitsland werd uitgegeven. In Frankrijk kreeg de stroming de benaming *Art Nouveau*, naar een galerie in Parijs waar de eerste tentoonstellingen met dit nieuwe werk werd getoond. In verschillende regio's van ons werelddeel ontwikkelde de stijl zich op verschillende manieren. Werd de Franse stijl gekenmerkt door pastel-tinten, veel golvende lijnen en asymmetrie, in Duitsland werd de stijl strenger gehanteerd, met meer rechte lijnen. In de grote steden van het Oostenrijk-Hongaarse rijk, waartoe niet alleen Wenen maar ook Praag en Boedapest behoorden, kwam de *Secession*- (afscheiding)variant tot leven met als grote namen de Tsjech Alphonse Mucha en de Oostenrijker Gustav Klimt. Gaudí noemde zijn Spaanse variant *Modernisme* en in de Verenigde Staten hadden kunstenaars het over de *Tiffany-style*, naar de ontwerper van de nog altijd populaire glas-in-lood lampen.

SLAOLIE

Het waren twee Belgen, de architecten Horta en Hankar, die in 1893 de stijl voor het eerst in de bouwkunst introduceerden. En van toen af ging het snel. Overal in de grote Europese cultuurcentra verrezen Jugendstil-gebouwen, overigens: opvallend weinig in Nederland. Op een paar mooie voorbeelden in vooral Den Haag na, leek de Nederlandse mentaliteit niet geschikt voor de frivole, sensuele lijnen

van deze nieuwe stijl. Men sprak over de 'slaoliestijl', naar aanleiding van het beroemde affiche dat de grote kunstenaar Jan Toorop maakte in opdracht van de Nederlandse Oliefabrieken te Delft (het latere Calvé). In de rest van Europa werd de Art Nouveau met open armen ontvangen, ook omdat de voortgang in de technische ontwikkeling het mogelijk maakte de organische lijnen van de Art Nouveau op verschillende manieren te verwerken. Bijvoorbeeld door middel van het gebruik van ijzer en gietijzer. Liften en balkons, entrees voor metro's en balustraden van trappen, alles van dit materiaal kon in de Jugendstil vervaardigd worden. Het bijzondere van de Jugendstil was, dat het doordrong in vrijwel alle vormen van kunst: in de juwelenbranche, de meubelindustrie de architectuur en de schilderkunst, alles stond in het teken van deze nieuwe beweging. Er werd geen onderscheid gemaakt tussen de 'Grote' en 'Kleine' kunst. Ontwerpers, architecten en kunstenaars gingen voor een totaalbeeld.

REACTIE

Toch kwam de Art Nouveau kwam net zo snel tot een einde als het begonnen was. Allereerst kon het niet uitblijven dat op deze bonte, organische en figuratieve stroming een heftige reactie zou komen. De Art Deco was het geometrische antwoord op alle krullen en vloeiende lijnen. Art Deco was zakelijker, simpeler en dus gemakkelijker – en goedkoper – te produceren. Maar de eerste wereldoorlog betekende

Art Nouveau was van het begin af aan een kunst voor de rijken geweest, een eigenschap die haaks stond op het communisme

het definitieve einde van de optimistische, was sprookjesachtige en lieflijke kunststroming. Het kubisme, functionalisme, modernisme en de nieuwe zakelijkheid kwamen op, stijlen die een no-nonsense cultuur vertegenwoordigden en die meer beantwoordden aan de praktische eisen van de moderne tijd. Zo raakte de Art Nouveau jarenlang in het verdomhoekje. Men keek, eigenlijk tot op de dag van vandaag, op deze tijd terug als een naïeve, wat kinderlijke periode. De liefde voor en het plezier in het leven die de Art Nouveau had uitgestraald, had plaats gemaakt voor een zakelijker en abstracter benadering van de kunst.

VERVAL

De grootste steden waar de mooiste architectonische voorbeelden van de Jugendstil stonden, verdwenen na de Tweede Wereldoorlog achter het ijzeren gordijn. De communistische overheersing in Oost Europa had geen oog meer voor de enorme originaliteit en het vakmanschap

van de Art Nouveau. Het was ook van het begin af aan een kunst voor de rijken geweest, een eigenschap die haaks stond op de filosofie van het communisme. Gebouwen die het hoogtepunt van de Midden- en Oost-Europese Secession-variant vertegenwoordigden, verloederden. De kleurrijke verf bladderde af en de gestucte decoraties verbrokkelden. Die teloorgang was vooral zichtbaar in steden als Boedapest en vooral Praag, dat jarenlang dé Jugendstilhoofdstad van Europa was geweest. De stad die bekend stond om zijn prachtige voorbeelden van iedere architectonische stroming die Europa had gekend, kreeg een grauws-luier waar moeilijk doorheen te kijken was. Maar onder die dikke laag grijs en zwart, wachtten de kunstzinnige gevels en interieurs op betere tijden. Die braken aan na de val van de muur eind vorige eeuw. Sindsdien wordt er in Praag keihard gewerkt aan het herstel van de stad. Toen Praag vijf jaar geleden werd overstroomd door de Moldau, leek het er even op dat de stad een tiental jaren in die ontwikkeling

Gelukkig zijn verreweg de meeste mooie voorbeelden van Jugendstil inmiddels in oude luister hersteld

zou worden teruggezet. Maar anno 2007 blijkt het tegenovergestelde. Praag is een stad die haar architectonische verleden heeft ontdekt en zich zeer bewust is van de schatten die zich binnen haar spreekwoordelijke poorten bevinden. De beeldschone Secession-voorbeelden kregen voorrang en pronken als nooit tevoren.

HOOGTEPUNTEN

Wellicht het mooiste voorbeeld van Art Nouveau in Praag is het *Obeční dum*, het representatiehuis, waaraan alle belangrijke Art-Nouveau-kunstenaars uit de Tsjechische kunstwereld meewerkten. Het is gebouwd tussen 1906 en 1911 en in de twee restaurants en de fenomenale concertzaal die er tegenwoordig in zijn gevestigd, krijgt de bezoeker een totaalbeeld van hoogstaande Secession. Ook Alphonse Mucha werkte aan de bouw mee. Hij maakte de schilderijen en fresco's in de werkkamer van de burgemeester. Het gebouw is versierd met de mooiste mozaïeken en schilderijen met beeltenissen uit de Tsjechische mythologie. De enorme koperen kroonluchters in de restaurants zijn wereldberoemd. Ook de moeite van het bekijken waard is het om de hoek van het representatiehuis gelegen Hotel Pariz en het in geel opgetrokken hotel Europa op het Wenceslasplein. Het zijn slechts een paar voorbeelden van de honderden beeldschone Jugendstilgebouwen die Praag kent. Vooral de voormalige joodse wijk Josefov is één groot Jugendstil-openluchtmuseum.

Toch is er nog veel te doen. Zo is er het treinstation van Praag, waarvan het originele gebouw gedurende de jaren zeventig werd ingekapseld in afgrijselijke nieuwbouw. Het is even zoeken voordat u bent doorgedrongen tot het oude gebouw, en dan nog is de teleurstelling bij veel bezoekers groot. De prachtige Art-Nouveau-kern van het station is dringend aan restauratie toe. Het geeft een goed beeld van hoe alle gebouwen van deze stroming er voor de val van het ijzeren gordijn moeten hebben uitgezien. Ongetwijfeld zal in de naaste toekomst ook dit pareltje nog aan liefdevolle handen worden onderworpen. Gelukkig zijn verreweg de meeste mooie voorbeelden van Jugendstil inmiddels in oude luister hersteld. ■

ALPHONS MUCHA

De grootste Tsjechische kunstenaar die de Secession-variant van de Art Nouveau heeft voortgebracht is Alphonse Mucha. De kunstenaar zelf heeft zich nooit willen liëren aan de beweging, omdat hij vond dat kunst eeuwig was en hij het dus niet eens was met de naam, maar hij is onmiskenbaar één van de grootste namen die de Jugendstil heeft gekend. Hij woonde in Wenen en München alvorens hij naar Parijs verhuisde waar hij doorbrak met affiches die hij ontwierp voor de wereldberoemde toneelster Sarah Bernhardt. Zijn naam was in één keer gevestigd en de affiches werden op straat zelfs gestolen. Ook ontwierp hij decors, juwelen en kostuums voor Bernhardt. Al snel sprak men in de Art Nouveau over 'Le Style Mucha'. In 1921 bezochten maar liefst 600.000 mensen in het Brooklyn Museum in New York zijn tentoonstelling. Nadat Mucha terugkeerde in Praag ontwierp hij voor de net uitgeroepen staat Tsjecho-Slowakije postzegels en bankbiljetten en hij ontwierp glas-in-lood ramen voor de St. Vituskathedraal. Kort na de Duitse inval in Tsjecho-Slowakije in 1939 werd de vrijmetselaar Mucha gearresteerd door de Gestapo. Hoewel hij al

snel weer werd vrijgelaten, was de ervaring zo traumatisch dat hij er niet meer overheen kwam. Hij overleed in datzelfde jaar op 78-jarige leeftijd. Sinds kort is er in Praag een bescheiden maar zeer bezienswaardig museum gevestigd met prachtig werk van de kunstenaar. Het Mucha-museum bevindt zich aan de Panská 7 (zie ook www.mucha.cz).

